

Riječ unaprijed

„Onomu tko hoće napredovati potrebno je valjano proći kroz besputnosti. Jer kasnije napredovanje razrješenje je onoga u čemu se prije toga bilo u besputnosti, a razrješenje nije moguće ne poznaje li se ono što sputava i vezuje. Besputnost mišljenja čini u pogledu te stvari očitim da se mišljenju ukoliko je u besputnosti zbiva otprilike isto što i onima koji su vezani. Naime, i jednima i drugima je nemoguće kretati se i ići naprijed. Stoga je potrebno to da se najprije mišljenjem prošlo kroz sve poteškoće, kako radi toga tako i zato što oni koji traže, a da se prethodno nisu upustili u besputnosti, nalikuju onima koji ne znaju kamo bi trebali ići, a osim toga ne znaju ni jesu li ili nisu našli ono što traže. Jer onomu tko je takav nije očigledan cilj, dok onomu tko je prethodno prošao kroz besputnosti cilj jest očigledan.“

Malo kad i malo gdje je kao ovdje u Aristotela, na samom početku njegovih navlastitih metafizičkih razmatranja (Metaph. B, 995a27-b2), ovako dojmljivo na vidjelo iznesen iskonski položaj čovjeka u cjelini svijeta i svega što jest. Promislimo li navedene Aristotelove riječi – osobito čujemo li ih u izvorniku, gdje je od srodnih ključnih riječi *poros*, *poreusthai*, *aporia*, *euporia*, *euporesai* i *diaporesai* u višeznačnoj igri uzajamnog odgovaranja istkana mnogostruko isprepletenu potka cjelokupnog toka misli – postat će razvidno da je čovjek, bilo kao pojedinac bilo kao narod ili neka druga zajednica ljudi, a na koncu i cijelo čovječanstvo, prema svojoj biti i sudbini prije svega neumoran

putnik kroz neizmjereno i nesagledivo vrijeme povijesti. Međutim, put kojim čovjek kroči poviješću osobit je i krajnje čudnovat. Jer njemu nije dano naprosto napredovati sigurnim i jasno zacrtanim putem, usmjerenim prema posve očitom i čvrsto postavljenom cilju. Puta za čovjeka zapravo niti nema ako ga uvijek iznova ne zasniva, gradi i osigurava. Da bi svoj sudbinski put kroz povijest mogao graditi i držati ga prohodnim, on se s vremena na vrijeme mora odvažno upustiti u ono besputno te se izložiti lutanju i tumananju posvemašnjim bespućem.

Najsvojstveniji organ, najprikladnije sredstvo tog upuštanja u besputnost te zacrtavanja i polaganja temelja mogućeg puta ono je što nazivamo mišljenjem. Na samom početku naše europske povijesti mišljenje je u Parmenida shvaćeno i izloženo upravo u najprisnijoj povezanosti s putem i putovanjem, kao što je i dva tisućljeća nakon toga čovjekova veličanstvena novovjekovna avantura zasnivanja slobodnog i samostalnog okružja bezuvjetnog i potpuno suverenog gospodstva nad svime što jest u svih ključnih mislilaca shvaćena i izložena kao izgradnja sigurnog i izvjesnog puta sveopće znanosti.

Taj u početku tako uznositi i slavodobitan put već je odavno u najoštroidnijih i najoštroumnijih među ljudima prepoznat kao stranputica koja zapravo ne vodi nikamo. Taj uvid ostaje presudnim i obvezujućim, premda se i danas mnogi ili gotovo svi u strahu oklijevaju s njim suočiti. Po svemu sudeći, daljnje kretanje dosadašnjim putem vodilo bi čovječanstvo u okružje jedva sagledivih opasnosti ne samo za njega nego i za cjelinu svijeta. Zato se pokazuje neodložnim zastati i pribitati se, mišlju rashladiti rastuću vrućicu poriva za stalnim napredovanjem i opet

se jednom upustiti u punu neizvjesnost iskonske besputnosti. Pritom bi od pomoći mogli biti naputci što ih tu i tamo za sobom ostavljaju oni koji u bespuću već dugo strpljivo i u tišini obitavaju. Ti putokazi ne potječu iz jasne spoznaje i sigurnog znanja, nisu plod samouvjerene znanosti i umišljene mudrosti, već se rađaju iz često bolnog iskustva stečenog višestruko iskušavajućim traganjem u besputnosti i izlaganjem svakovrsnoj kušnji uma i srca. Rečeno Aristotelovim riječima, plod su dijalektike kao *techne peirastike*, ne mudrosti kao *episteme gnoristike*.

Gotovo svi stavovi izneseni u ovoj knjizi izvorno su izrečeni u prigodnim javnim obraćanjima i najčešće su zaključni ishodi višekratno opetovanih koraka filozofijskog promišljanja koji su drugdje u djelima autora temeljitije izvedeni i sustavnije izloženi. U skladu s prvenstvenom nakanom i svrhom knjige ovdje su priopćeni bez inače potrebne znanstvene aparature, objašnjavajućih napomena i navođenja tematski srodne literature. Htjelo se da nam govore ovdje i sada, *hinc et nunc*, da budu po mogućnosti razumljivi, prihvatljivi i poticajni i onima koji nisu prisnije upućeni i tako reći posvećeni u zamršene i često teško prohodne putove navlastita mišljenja, koje je jedan drevni mislilac dubokoumno imenovao „skrovitim obredima znanosti“: *Τὰ δὲ ἱερὰ ἐόντα πρήγματα ἱεροῖσιν ἀνθρώποισι δείκνυται· βεβήλοισι δὲ, οὐ θέμις, πρὶν ἢ τελεσθῶσιν ὀργίοισιν ἐπιστήμης.*^{*}

Iz tog razloga njihov prevladavajući način nije apodiktičko iznošenje naoko nedvojbenih tvrdnji i stavova,

---

* Hippokrates, Nomos, cap. 5, u: Oeuvres complètes d'Hippocrate (ed. É. Littré), tome quatrième, Paris 1844 (pretisak: Amsterdam 1962), 642.

pouzdatih razloga i dokaza, već prije nenametljiv i blag nagovor, upućen ne tek znalcima i stručnjacima nego baš svakom čovjeku, oprezno i postupno otvaranje prostora za naznaku i slutnju onoga što bi nam još moglo biti moguće. Tako bi ponekome možda mogli zasvijetliti kao znakovi otvorena puta, kao *putokazi*.